SOSYAL SERMAYE BAĞLAMINDA BÖLÜM MEMNUNİYETİ VE SOSYAL AĞ OLARAK OKUL ORTAMINA BAKIŞ İLİŞKİSİ: İLAHİYAT FAKÜLTELERİ ÖRNEĞİ*

Ali İNAN**
E-mail: inan.ali@hotmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8527-3654

Citation/©: İnan**,** A. (2019). Sosyal sermaye bağlamında bölüm memnuniyeti ve sosyal ağ olarak okul ortamına bakış ilişkisi: İlahiyat fakülteleri örneği. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 8*,* 11-26.

Öz

Aidiyet duygusu ve sosyal ağlar, sosyal sermayenin önemli unsurları arasında kabul edilmektedir. Memnuniyet düzeylerinin, bireylerin bulundukları ortamlara aidiyet düzeyleri ile ilişkili olduğu literatürde yer almaktadır. Bir bakıma memnuniyet duygusu aidiyet duygusunu, aidiyet duygusu da sosyal ağlara bakışı etkilemektedir. Bu ilişkilerin kalitesi de sosyal sermaye düzeyine katkıda bulunmaktadır. İlahiyat Fakülteleri öğrencileri üzerine yapılan bu araştırmada, öğrencilerin bölüm memnuniyet düzeylerinin, üniversite öğrencisinin en büyük sosyal ağını teşkil eden okul ortamına bakışlarındaki etkisi ele alınmaktadır. Bu çalışmada, nicel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmada kullanılan anket formu, amaçlı örneklem yoluyla seçilen Ankara, Atatürk, Dicle ve Dokuz Eylül İlahiyat Fakültelerinde öğrenim gören öğrencilere uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, üniversite öğrencilerinin okudukları bölümden memnun olma düzeylerine göre okullarının kendilerini ait hissettikleri bir yer olması, düşüncelerini özgürce ifade edebilme ve okuldaki arkadaşlarıyla aralarında karşılıklı güven durumları arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Bir bakıma, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin okudukları bölümden memnun olma faktörünün, okul ortamına bakışlarında etkili olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Bölüm Memnuniyeti, Sosyal Ağlar, Aidiyet

Makale Türü: Araştırma Makalesi – Article Types: Research Article
Geliş Tarihi/Received 11.10.2019 – Kabul Tarihi/Accepted 16.11.2019

* Bu makale yazarın devam etmekte olan "Üniversite Öğrencilerinin Dini Yönelimlerinde Sosyal Sermayenin Rolü" isimli doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

** Doktora öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

IN THE CONTEXT OF SOCIAL CAPITAL: THE RELATION BETWEEN DEPARTMENT SATISFACTION AND PERSPECTIVES ON SCHOOL ENVIRONMENT AS A SOCIAL NETWORK: THE FACULTY OF THEOLOGY EXAMPLE

Abstract

Sense of belonging and social networks are recognized as important elements of social capital. It is stated in the literature that the satisfaction levels of individuals with their environments are related to their belonging levels. In a sense, the sense of satisfaction affects the sense of belonging, and the sense of belonging affects the view of social networks. The quality of these relations also contributes to the level of social capital. In this research on theology faculty students, the effect of the students' level of satisfaction with the department on their views about the school environment which constitutes the biggest social network of the university students was discussed. In this study, quantitative research method was used. The questionnaire used in the study was applied to the students studying in the Theology faculties of Ankara, Atatürk, Dicle and Dokuz Eylül universities that are selected through purposive sampling. According to the findings, a statistically significant difference was found in the expressing their thoughts freely in their schools and with mutual trust between their friends at school in terms of the level of satisfaction of university students with the department they study. In a sense, it was observed that department satisfaction factor of the students of Theology Faculty has an effect on their view of school environment.

Keywords: Social Capital, Department Satisfaction, Social Networks, Belonging

Giriş

Sosyal ağlar, bireylerin sosyalleşmesine katkıda bulunan önemli bir faktördür. Sosyal ağlarda yer alan ilişkilerin kalitesi de bireylerin bulundukları ortamlara aidiyet hisselerinin zayıflamasına ya da güçlenmesine etki eder. Bireylerin toplumdaki herhangi bir sosyal ağa bakışları, üretkenliklerine yansır. Günümüzde, okuyan genç bireylerin sosyal ağlarından birini de okulları oluşturmaktadır. Hatta, üniversite gençliğinin sosyal ağlarının büyük bir kısmı okulları etrafında şekillenmektedir. Üniversite gençliğinin okudukları bölüm memnuniyet düzeyleri ile okul ortamına bakışları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmak önem arz etmektedir. Çünkü, üniversite okuyan gençlerin okullarına duydukları aidiyet duygularının, onların üretkenliklerine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin bölüm memnuniyet düzeyleri ile okul ortamlarına (güven, aidiyet ve fakültede görüşlerini özgürce ifade edebilme) bakışları arasındaki ilişki ele alınmıştır. Bölüm memnuniyet düzeyleri ile öğrencilerin okullarına

bakışları arasındaki ilişkinin araştırılması, öğrencilerin okullarına karşı aidiyet duygularının zayıf olması, kendilerini özgür hissedememeleri ve okul ortamında var olan karşılıklı güven seviyelerinde ortaya çıkan sorunların çözüme kavuşturulması adına bir bilgi sunacağı ve bu bilgiler ışığında öğrencilerin bu gibi sorunlarına çözüm üretmede yardımcı olabileceği düşünülmüştür.

1. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada kullanılan veriler, "Üniversite Öğrencilerinin Dini Yönelimlerinde Sosyal Sermayenin Rolü" başlıklı araştırmaya dayanmaktadır. Çalışmanın evrenini, Türkiye'de birinci ve son sınıf öğrencileri olan İlahiyat Fakülteleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise amaçlı örneklem yolu ile seçilen 1-Ankara Üniversitesi İlahiyat, 2-Atatürk Üniversitesi İlahiyat, 3-Dicle Üniversitesi İlahiyat ve 4-Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakülteleri teşkil etmektedir. Genel tarama modeli kullanılan araştırmamızda, katılımcılara sosyal sermaye literatürü taranarak oluşturulmuş sosyal ağlarının çoğunluğunu teşkil eden okul ortamına bakışlarını anlamaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu sorular 5'li likert şeklinde hazırlanmıştır. Bununla birlikte, katılımcıların okudukları bölümlerinden ne kadar memnun olduklarını anlamak için bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya cevap olarak ise "evet, hayır ve kısmen" şıklarına yer verilmiştir. Anketler uygulandıktan sonra, analiz için uygun görülen 850 anket formundaki verilere dayanılarak analizler oluşturulmuştur. Çalışmamızın bulgularının dayandığı "Üniversite Öğrencilerinin Dini Yönelimlerinde Sosyal Sermayenin Rolü" başlıklı çalışmada, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin sosyal sermaye düzeyleri araştırıldığı için çalışma İlahiyat Fakülteleri ile sınırlandırılmıştır. Bahsi geçen araştırmada, öğrencilerin sosyal ağlarının büyük bir bölümünü teşkil eden okul ortamına bakışlarına yönelik sorular, ulusal ve uluslararası literatür taranarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. İlgili çalışma, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında uygulanmıştır. Kategorik verilere göre ölçüm ortalamalarını karşılaştırmada Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmıştır. Varyans analizini takiben farklı grupları belirlemede Tukey testi kullanılmıştır. Gruplar arası oluşan farklılıklar" a, b ve c" harfleri ile gösterilmiştir. Aynı harfle gösterilen kategoriler bir grubu temsil ederken farklı harfle gösterilen kategoriler farklı grupları temsil etmektedir. Bir bakıma kategorilerde gösterilen farklı harfler kategoriler arasında farklılaşma olduğunu göstermektedir. Kategorik değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemede ise Pearson Ki-kare testi kullanılmıştır. Hesaplamalarda istatistik anlamlılık düzeyi (α) %5 olarak alınmış ve hesaplamalar için SPSS (IBM SPSS for Windows, ver.23) istatistik paket programı kullanılmıştır. Bu çalışmada ilkin; bölüm memnuniyeti ve okul ortamına bakış ile ilgili sorulara verilen cevapların genel bir dağılımı verilecektir. Daha sonra ise, bölüm memnuniyeti ile okul ortamına bakış arasındaki istatistik analiz sonuçlarına değinilecektir.

2. Sosyal ağlar

Sosyal sermaye, sosyoloji yazınında sosyal ağlardaki ilişkilerle ilgili olguları tanımlamak ve anlamak amacıyla kullanılan (Macinko & Starfield, 2001, s. 387) bir kavramdır. Sosyal

sermaye, bir ağın tüm üyeleri arasında güven, katılım, entegrasyon ve dürüstlük gibi çeşitli parametrelerle ilgili olduğundan toplumsal bölümde büyük rollere sahiptir (Salimian, Seresht, & Chavoshbashi, 2017, s. 1198). Sosyal sermayenin en önemli özelliği, nesnelerin veya bireylerin özelliklerinden ziyade insanlar arasındaki bağlantılar ve ilişkiler olarak tarif edilmiştir (Chapman, 2004, s. 301). Sosyal sermaye, aktörler arasındaki ilişkilerin yapısına bağlı (Coleman, 1988, s. 98) ve sosyal ilişkiler içinde meydana gelmesinden (Flap & Völker, 2008, s. 82; Robison, Schmid, & Siles, 2002, s. 4) dolayı sosyal sermaye, genel olarak sosyal ilişkilerde ve sosyal ağlarda gömülü kaynaklara odaklanır (Lin & Erickson, 2008, s. 4). Bu yönüyle sosyal sermaye; sosyal ağların, ilişkilerin ve güvenin işlevsel yönlerini toplumsal açıdan tanımlamak için kullanılan şemsiye bir kavram (Whitley & McKenzie, 2005, s. 71) olarak kabul görmüştür. Sosyal sermayenin önemli unsurlarından birini de sosyal ağlar oluşturmaktadır. Sosyal ağlar, insanların okullarına, kulüplerine, yerel topluluklara, siyasi partilere, enformel gruplara, mahallelerine, komşu çevrelerine ve kişisel ilgilerine dayanmaktadır ve bunlar üzerine kuruludur (Macionis, 2012, s. 152; Macionis & Plummer, 2008, s. 181). Bundan dolayı sosyologlar, ağlar kavramı ile insanlar ve sosyal gruplar arasındaki bağlantılara gönderme yaparlar (Giddens & Sutton, 2014, s. 252). İnsanlar arasındaki bağlantıların sonucu olarak meydana gelen bireysel ya da toplumsal güven ve aidiyet duygusu, sosyal sermayenin önemli unsurları arasında yer alır. Sosyal sermaye bir bakıma ister aynı ister farklı kesimden olsun bireyleri ve grupları bağlayan sosyal ağların ve bu ağlarda gömülü olan bir dizi ortak normların kombinasyonundan meydana gelir (Ramos-Pinto, 2006, s. 69).

Bazı yazarlar, önemli bir sosyal sermaye kaynağı olarak bireylerin, grupların ve kuruluşların sahip olduğu sosyal ağlarına odaklanır. Sosyal sermayenin temelde bireyler ve gruplar arasındaki ilişkilerle meydana geldiği (Adler & Kwon, 2000, s. 97) göz önüne alındığında, sosyal ağların hemen hemen bütün sosyal sermaye tanımlarında ortak bir kavram (Sato, 2013, s. 1) olduğu görülür. Hatta bazı son dönem sosyal sermaye tanımlamaları direkt olarak sosyal bağlar ve ağ yapılarına odaklanmıştır (Jiang & Carroll, 2009, s. 51). Bu da sosyal ağların, sosyal sermayenin temel unsurlarından biri olduğunu (Awaworyi Churchill & Mishra, 2017; Lin, Cook, & Burt, 2001, s. 12) göstermektedir.

Belirli bir toplum içindeki iç bağlara odaklanan Putnam'ın da başını çektiği bazı teorisyenler, ağlar terimini genellikle enformel, yüz yüze etkileşim ya da sivil toplum örgütlerine veya sosyal kulüplere üyelik anlamında ele alırlar (Adler & Kwon, 2000, s. 97). Sosyal sermaye teorisyenlerinden olan Bourdieu (1986) ve Coleman'ın (1988) sosyal sermayeyi, sosyal ağlara katılımları sayesinde bireyler için mevcut olan bir dizi kaynak olarak tanımlamaları (Herreros, 2004, s. 6) da sosyal ağların, sosyal sermaye içindeki önemine işaret etmektedir. Sosyal sermaye çalışmaları, sosyal ilişkilerin dinamiklerini sosyal analiz çerçevesine getirir ve böylece sosyal ilişkilerde sosyal bağların önemini incelememizi~~e~~ ve anlamamıza olanak verir (Barker, 2012, s. 731).

Sosyal sermayenin önemli unsurlarından olan normlar ve değerler kolektif eylem yoluyla ortaya çıkar. Sosyal ağlar da kolektif eylemi kolaylaştırdığından (Hechter & Opp, 2001, s. 399) ve sosyal sermayenin, özellikle güven bağları olmak üzere, ağlardan ortaya çıkan sosyal-psikolojik yönelimlerden söz etmesi (Johnston & Kay, 2007, s. 1), sosyal ağların sosyal normları güçlendirmesi (Cohen & Prusak, 2001, s. 79), sosyal ağların sosyal sermayenin oluşumundaki rolünü daha da açık bir şekilde ortaya koyar.

Pratik olarak, insanların yaşamlarının tüm yönleri, insanların hayatlarının birçok şekillerde etkilendiği ve şekillendiği sosyal ağlara gömülü (Flap, 2004, s. 2) olduğundan sosyal sermaye teorisini aslında "ilişkiler önemlidir" şeklinde iki kelimede özetlemek mümkündür (Field, 2008, s. 1).

İnsanlar bir dizi sosyal ağlarla birbirleriyle iletişime geçmekte ve toplumun sahip olduğu ortak değerleri bu ağların diğer üyeleriyle paylaşma eğilimindedirler (Field, 2008, s. 1). Sosyal sermaye, sosyal ağlar aracılığıyla bilgi paylaşımını ve karşılıklı yarar sağlayan ortak eylemi ve karar vermeyi kolaylaştırır (Grootaert & Bastelaer, 2002, s. 3; Krishna & Uphoff, 2002, s. 87). Genel olarak bu ağlar aracılığıyla ne kadar fazla insan tanıyorsanız ve bu insanlarla ne kadar ortak yönleriniz ve görüşleriniz varsa sosyal sermaye açısından o kadar zenginsiniz (Field, 2008, s. 1) demektir.

3. Eğitim ve Okul

Okul -hem açık hem de gizli müfredatı aracılığıyla- iş birliğini destekleyen ahlaki ve bilişsel yetenekleri toplumun bireylerine öğreten ailevi olmayan ilk bağlam olduğundan formel eğitimin sosyal sermayenin oluşumunda ve birikiminde olumlu etkisi bulunmaktadır (Offe & Fuchs, 2004, s. 209). Bireylerin ilk sosyal çevresi olan aileden sonra okul, bireylerin ikinci sosyal çevresini oluşturmaktadır.

Eğitim kurumları, sadece beşerî sermayeyi aktarmakla kalmaz bunun yanı sıra sosyal kurallar, normlar ve değerler şeklinde sosyal sermayeyi de aktarır (Fukuyama, 2001, s.18). Bu yönüyle eğitim kurumları aile dışında sosyal sermayenin üretildiği ve aktarıldığı kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Eğitim; sosyal kaynaşmanın, ulusal kimliğin ve demokratikleşmenin en temel bileşeni olduğundan formel eğitim alınan yıllar, yüksek sosyal sermayenin var olup olmadığının bir öngörücüsü olarak kabul edilir. Çünkü bilinçli ve aktif bir vatandaş olmanın ilk resmi temelleri genelde okulda atılır (Tokas, 2016, s.263). Toplumda değerlerin verimli hale getirilmesinde önemli bir yer tutan okullar, sağlam ve sağlıklı norm ve değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynar (Ekinci, 2010, s. 69). Bu anlamda eğitimin sosyal sermaye oluşumunda ve aktarımında olumlu etkisinin olduğu görülebilir (Huang, Maassen van den Brink, & Groot, 2009, s.16).

Sonuç olarak, okulun sağladığı sosyal ağ, okulda ve okul aracılığıyla kazanılacak sosyal sermayeyi anlamada önemlidir (Tsang, 2009, s.124). Eğitim, sosyal sermayenin gelişmesine olanak tanıyan sosyal becerilerin gelişmesini sağlar. Birkaç şekilde eğitim,

gruplar halinde çalışmayı sağlaması, iş birliğini öğretmesi, başkalarının ihtiyaçlarını ve tutumlarını anlamaya yardımcı olması gibi özelliklerinden dolayı sosyal sermayeye yapılan ilk yatırım olarak düşünülebilir. Ayrıca eğitim, bir bakıma sosyal bir aktivite olduğundan, eğitimle bireyler başkalarına da güvenilebileceğini, iş birliğini, sosyal ağları ve katılımı öğrenirler (Iyer, Kitson, & Toh, 2005, ss.1025-1026). Bu sayede okullar, öğrencilerin toplumsal yaşama dair bilgilerinin akran grupları ya da programlar aracılığıyla pratikte uygulayabilecekleri bir alan oluşturur (Huang vd., 2009, s.4). Bu sosyal ağlar ve sosyal katılım sayesinde norm ve değerlerin paylaşılması ve toplumsal amaçlara hizmet edilmesi sağlanır. Normlar ve değerler üzerinde oluşturulacak konsensüs onların içselleştirilmesini ve aidiyet duygusunun artmasına (Ekinci, 2010, s.69) vesile olur.

Okula aidiyet duygusu öğrencilerin okullarıyla ilgili motivasyon, bağlılık ve akademik öz yeterliliklerini olumlu yönde etkilemektedir. Bununla birlikte okula aidiyet duygusunun öğrenciler üzerinde psikolojik olarak iyi hissetmelerinde olumlu etkisi bulunmaktadır. Bunun aksi durumunda, yani aidiyet duygusunun zayıf olması halinde öğrencilerde endişe ve depresyon gibi olumsuz sonuçların meydana gelebileceği bazı araştırmalarda ortaya konulmuştur (Allen & Kern, 2017, s.20). Bazı çalışmalarda öğrencilerin okul ortamıyla ilgili memnuniyetlerinin de onların aidiyet duygusunu etkilediği tespit edilmiştir (Allen & Kern, 2017, s. 34). Bir bakıma aidiyet duygusunun zayıf veya yüksek olması da bireylerin bulundukları ortamları ne kadar benimsedikleri veya ne kadar oradan memnun oldukları ile alakalıdır. Bundan dolayı bireylerin sosyal ağ ortamlarına bakışları belirli sosyal ağ ortamlarından memnun olma düzeyleri arasında bir ilişkiden bahsedilebilir.

4. Bulgular

Bu araştırmada, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin okul ortamlarına bakışlarını anlamaya yönelik katılımcılara; "okuduğunuz bölümden memnun musunuz, okulum kendimi ait hissettiğim bir yerdir, okulumdaki arkadaşlarla aramızda karşılıklı güven vardır, fakültede görüşlerimi özgürce ifade edebilirim, okulum kendimi yalnız hissettiğim bir yerdir" şeklindeki sorular yöneltilmiştir. Bölüm memnuniyet düzeyini anlamak için sorulan soruya "evet, hayır ve kısmen" ifadeleri yanıt olarak sunulmuştur. Diğer ifadelerin şıkları ise beşli likert şeklinde hazırlanmıştır. En olumsuz ifade 1, en olumlu ifade 5 puan olarak dikkate alınmıştır. Cevap şıklarında ise "kesinlikle katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4) ve kesinlikle katılıyorum (5)" ifadeleri yer almaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Örneklem Grubunun Bölüm Memnuniyetine Göre Dağılımı

	N	%
Evet	511	60,1
Hayır	96	11,3
Kısmen	241	28,4
Cevapsız	2	0,2
Toplam	850	100,0

Örneklem grubumuzu üniversite öğrencileri oluşturduğundan, okunulan bölüm, katılımcılarımızın hayatlarının büyük bir kısmını teşkil etmektedir. Bir bakıma, öğrencilerin sosyal çevreleri ve sosyal ağlarının genel anlamda okudukları bölüm etrafında şekillendiği söylenebilir. Kişinin memnun olduğu ya da memnun olmadığı bir ortamda bulunması, bireylerin sosyal çevre ve sosyal ağlarına, yani sosyal sermayenin şekillenmesine etki edebilecek bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrencilerin hayatlarında bu denli büyük bir yere sahip olan okudukları bölümden memnun olma durumlarının, öğrencilerin birçok şeye bakışını etkileyebileceği düşünüldüğünden katılımcılara okudukları bölümden memnun olup olmadıklarına dair bir soru yöneltilmiştir. Bu memnuniyet sorusu, bir bakıma sosyal sermayenin kaynakları arasında kabul edilen aidiyet duygusu ile de alakalıdır.

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde, örneklem grubumuzu oluşturanlar arasında, okuduğu bölümden memnun olan öğrencilerin oranı %60,1, memnun olmayanların oranı %11,3 ve kısmen memnun olanların oranı ise %28,4 olarak karşımıza çıkmaktadır. %0,2'lik bir oran da bu soruya yanıt vermemeyi tercih etmiştir. Tabloya genel olarak bakıldığında, okuduğu bölümden memnun olmayan ve kısmen memnun olan öğrencilerin, örneklem grubumuzun %39,7'sini oluşturduğu görülmektedir.

Atatürk Üniversitesi'nde yapılan, İlahiyat Fakültesinin dahil edilmediği 16 farklı bölümün yer aldığı bir araştırmanın sonuçlarına göre, okuduğu bölümden memnun olan öğrencilerin oranı %68,5 iken, memnun olmayanların oran ise %18,4 olarak çıkmıştır. Katılımcıların %13,2'sinin ise kararsız oldukları gözlenmiştir (Naralan & Kaleli, 2012, s.9). Bununla birlikte, daha geniş kapsamlı ve İlahiyat Fakültelerinin de yer aldığı üniversite memnuniyet araştırmasının sonuçlarına göre, Türkiye'de genel anlamda üniversite memnuniyet düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin memnuniyet düzeyi ülke genelindeki memnuniyet derecesi ile aynı düzeyde çıkmıştır (Karadağ & Yücel, 2016). İster bölüm memnuniyeti ister fakülte memnuniyeti açısından olsun, yapılan çalışmalara bakıldığında, Türkiye'de genel olarak bölüm ve fakülte bazında memnuniyet derecesinin düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 2. Bölüm Memnuniyeti ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

		Okuduğunuz bölümden memnun musunuz?			Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	
Kız	N	364	33	159	556
	%	65,5%	5,9%	28,6%	100,0%
Erkek	N	139	61	80	280
	%	49,6%	21,8%	28,6%	100,0%
Toplam	N	503	94	239	836
	%	60,2%	11,2%	28,6%	100,0%
Ki-kare=49,36; p=,001					

Sosyal sermaye, genel olarak verimliliği artıran insanlar arasındaki ilişkiler olarak da tanımlanmaktadır (Butler & Muir, 2017, s.319). Bu tür sosyal ağlarda, önemli bir faktör de

aidiyet duygusudur. Sosyal sermayeye katkıda bulunan bir unsur olarak kabul edilen aidiyet faktörü ise kişinin bulunduğu ortamdan memnun olma/olmama durumlarından etkilenmektedir. Bir bakıma birey bulunduğu ortamdan ne kadar memnun olursa kendisini oraya daha çok ait hisseder.

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde, örneklem grubumuzda okuduğu bölümden memnun olmayan kız öğrenciler, kızların %5,9'unu oluştururken, okuduğu bölümden memnun olmayan erkek öğrenciler ise erkeklerin %21,8'ini teşkil etmektedir. Kızlar arasında okuduğu bölümden memnun olan kız öğrenciler, kız öğrencilerin %65,5'ine tekabül ederken, okuduğu bölümden memnun olan erkek öğrenciler, erkek öğrencilerin %49,6'sına tekabül etmektedir. Okuduğu bölümden kısmen memnun olan erkek ve kız öğrenciler kendi aralarında %28,6'lık bir oranda seyretmektedir. Bu tablo genel olarak incelendiğinde, katılımcılarımız arasında yer alan kız öğrencilerin, erkek öğrencilere oranla daha fazla bölüm memnuniyetine sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 3. Örneklem Grubunun Okula Aidiyet Düzeylerine Göre Dağılımı

		N	%	
Okulum kendimi ait hissettiğim bir yerdir	Kesinlikle katılmıyorum	118	13,9%	%23,8
	Katılmıyorum	84	9,9%	
	Kararsızım	215	25,4%	
	Katılıyorum	311	36,7%	%50,9
	Kesinlikle katılıyorum	120	14,2%	

Tablo 3'teki veriler incelendiğinde, okulunu kendisini ait hissettiği bir yer olarak kabul edenler, katılımcılarımızın %50,9'unu teşkil etmektedir. Okullarının kendilerini ait hissettikleri bir yer olma noktasında kararsız olanların oranı ise %25,4 olarak tabloya yansımıştır. Okullarını kendilerini ait hissettikleri bir yer olarak düşünmeyen öğrenciler ise örneklem grubumuzun %23,8'ini oluşturmaktadır. Buna göre, örneklem grubunda yaklaşık dörtte birlik bir oranın (%23,8) okulunu, kendisini ait hissetmediği bir yer olarak düşündüğü söylenebilir. Bununla birlikte, yine katılımcıların dörtte birlik bir kısmının (%25,4) okula aidiyet noktasında kararsız kalması da dikkat çekicidir. Hem aidiyet duygusu hissetmediğini (%23,8) hem de kararsız (%25,4) olduklarını ifade edenlerin oranları betimsel olarak düşük görülse bile bu oranların olumsuz yönde yüksek olduğunu düşünmekteyiz.

Tablo 4. Örneklem Grubunun Okul Ortamındaki Güven Düzeylerine Göre Dağılımı

		N	%	
Okulumdaki arkadaşlarla aramızda karşılıklı güven vardır	Kesinlikle katılmıyorum	43	5,1%	%13,1
	Katılmıyorum	67	8,0%	
	Kararsızım	195	23,2%	
	Katılıyorum	398	47,3%	%63,8
	Kesinlikle katılıyorum	139	16,5%	

Tablo 4'deki veriler incelendiğinde, örneklem grubumuzu oluşturan öğrencilerin sosyal ağlarının büyük bir kısmını teşkil eden okul arkadaşları ile aralarında karşılıklı güven olduğuna inananların toplam oranlarının %63,8 olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık, okulundaki arkadaşlarla karşılıklı güvenin olmadığını ifade edenlerin toplamı katılımcılarımızın %13,1'ini teşkil etmektedir. Bu konuda kararsız olanlar ise %23,2 oranı ile karşımıza çıkmaktadır. Sosyal sermayenin oluşmasında belli bir sosyal ağdaki güven duygusunun kişiler arası bağların artmasında (Bakan, 2014, s.174) olumlu yönde bir etkisinden bahsedilmektedir. Tablo 4'teki verilere göre, örneklem grubumuzun yarısından fazlasına tekabül eden bir oranın, sosyal ağlarından biri olan okullarındaki arkadaşlarla sosyal sermaye açısından olumlu bir ilişkisinin olduğu söylenebilir.

Tablo 5. Örneklem Grubunun Fakültede Görüşlerini Özgürce İfade Edebilme Düzeylerine Göre Dağılımı

		N	%	
Fakültede görüşlerimi özgürce ifade edebilirim	Kesinlikle katılmıyorum	114	13,5%	%29,2
	Katılmıyorum	133	15,7%	
	Kararsızım	196	23,1%	
	Katılıyorum	279	32,9%	%47,7
	Kesinlikle katılıyorum	125	14,8%	

Tablo 5'teki veriler incelendiğinde, "fakültede görüşlerimi özgürce ifade edebilirim" ifadesine katılanların oranı katılımcılarımızın %47,7'sini oluşturduğu görülmektedir. Bu konuda kararsız olduklarını ifade edenler ise %23,1 oranıyla tabloya yansımıştır. Fakültelerinde görüşlerini özgürce ifade edemediklerini düşünen öğrencilerin oranı ise örneklem grubumuzun %29,2'sini oluşturmaktadır. Genel olarak bakıldığında, fakültede görüşlerini özgürce ifade edebildiklerini düşünenlerin oranının %47,7 olması düşük bir seviye olarak kabul edilebilir. Kararsızlar, fakültelerinde görüşlerini özgürce ifade edebildiklerini düşünenlerin lehinde yorumlansa bile, geriye fakültelerinde görüşlerini özgürce ifade edemediklerini belirten %29,2'lik bir oran kalmaktadır. Buna rağmen, bu oranın özgür düşünme ortamları olarak kabul gören üniversiteler için olumsuz yönde yüksek bir seviye olduğunu düşünmekteyiz. İnsanların sosyal sermayelerine katkıda bulunan başka bir özellik olan kişilerin bulundukları ortamlarda kendilerini özgür hissetmelerinin ve bunun neticesinde düşüncelerini özgürce ifade edebilmeleri~~nin~~, bireylerin bulundukları ortamlara hem güveninin hem de aidiyet hislerinin artmasına vesile olacak bir faktördür. Bu bulgu, katılımcıların yaklaşık olarak yarısına yakınının fakültelerinde görüşlerini ifade etme noktasında kendilerini özgür hissettiğini göstermektedir.

Tablo 6. Örneklem Grubunun Okullarında Kendilerini Yalnız Hissetme Düzeylerine Göre Dağılımı

		N	%	
Okulum kendimi yalnız hissettiğim bir yerdir	Kesinlikle katılmıyorum	204	24,1%	%63,5
	Katılmıyorum	334	39,4%	
	Kararsızım	166	19,6%	
	Katılıyorum	84	9,9%	%17
	Kesinlikle katılıyorum	60	7,1%	

Tablo 6'daki verilere göre, örneklem grubumuzun %17'si okullarında kendilerini yalnız hissettiklerini düşünmektedir. Okulunda kendisini yalnız hissedip, etmeme konusunda bir karar veremeyen öğrenciler katılımcılarımızın %19,6'sını oluşturmaktadır. Kendisini okulda yalnız hissetmediğini düşünenlerin ise araştırma kapsamındaki öğrencilerin %63,5'ine tekabül ettiği görülmektedir. Okullarında kendilerini yalnız hisseden öğrencilerin %17 oranında çıkmasının olumsuz yönde yüksek bir seviye olduğu söylenebilir. Çünkü, okullarında kendilerini yalnız hissetmeleri bir bakıma okula aidiyet hislerinin zayıf olduğunun bir göstergesidir.

Öğrencilerin kendilerini okullarına ait hissetme durumları, fakültelerinde kendilerini özgür hissetmeleri ve okuldaki diğer öğrencilerle olan güven bağları literatürde bağlayıcı sosyal sermaye ifadesinin kapsamına girmektedir. Bağlayıcı sosyal sermayenin en büyük özelliği daha önce de ifade edildiği gibi bir grubun iç dayanışmasına, grup arasındaki güven düzeyinin yüksek olmasına, gruptaki diğer üyelerle daha iyi geçinmesine ve bütün bunlarla birlikte bireylerin aidiyet duygularına katkıda bulunmasıdır. Bağlayıcı sosyal sermaye, daha genel bir ifadeyle birbirine benzer ya da yakın inançları paylaşan bireylerin ortak bir kimlik duygusu geliştirmesine yardımcı olur. Bununla birlikte aidiyet duygusunun azlığına sebep olacak şeyler bireyler arasında ortak bir kimlik oluşturmaya engel teşkil edecektir (Field, 2005, s.34; Harpham, 2008, s.52; Lancee, 2012, s.24; Westlund, 2014, s.66). Örneklem grubu açısından değerlendirildiğinde, aidiyet duygusunun yokluğu öğrencileri fakültelerinden uzaklaştıracak ve onların hem sosyal hem de eğitim alanındaki verimliliklerine olumsuz yansıyacaktır.

Tablo 7. Bölüm Memnuniyetinin Okula Aidiyet Durumuna Göre Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Kareler Toplamı	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**Sig.**
Gruplar Arası	299,333	2	149,667	128,345	,001
Gruplar İçi	983,045	843	1,166		
Toplam	1282,378	845			

Tablo 7'deki bulgular incelendiğinde, katılımcıların bölüm memnuniyet düzeyleri ile okula aidiyet durumları arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir [F (2-843) =128,345 p<,01]. Bu bulgu, bölüm memnuniyet faktörünün katılımcıların kendisini okula ait hissetmesi toplam puanlarında farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir.

Bölüm memnuniyeti düzeylerindeki farklılaşmanın, öğrencinin kendisini okula ait hissetmesi faktörüyle ilişkisi tablo 8'de ele alınmıştır.

Tablo 8. Okula Aidiyet Durumu ile Bölüm Memnuniyet Düzeyinin Karşılaştırma Sonuçları

	Bölüm Memnuniyeti	**N**	**Ort.**	**Std. Deviation**	***p.**
Okulum kendimi ait hissettiğim bir yerdir	Evet	510	3,7392[a]	1,00129	,001
	Hayır	96	2,1667[c]	1,40425	
	Kısmen	240	2,7292[b]	1,09276	
	Toplam	846	3,2742	1,23191	

**ANOVA testine göre anlamlılık düzeyi; a,b,c: Gruplar arası farklılığı gösterir (Tukey Testi)*

Tablo 8'deki verilere göre, bölüm memnuniyeti bakımından okula aidiyet duygusu düzeyleri arasında istatistik açıdan anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur [F (2-843) =128,345 p<,01]. Burada, her memnuniyet düzeyleri farklı bir grubu temsil etmektedir. Tablo incelendiğinde, okuduğu bölümden memnun olanların en yüksekokula aidiyet puanına (3,73) sahip olduğu görülürken, okuduğu bölümden memnun olmayanların ise en düşük aidiyet puanına (2,16) sahip olduğu görülmektedir. Okuduğu bölümden kısmen memnun olanların aldığı puan (2,72) ise diğer iki puanın arasında yer almaktadır.

Tablo 9. Bölüm Memnuniyetinin Okul Ortamındaki Güven Durumuna Göre Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Kareler Toplamı	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**Sig.**
Gruplar Arası	19,158	2	9,579	9,447	,001
Gruplar İçi	848,698	837	1,014		
Toplam	867,856	839			

Tablo 9'daki bulgular incelendiğinde, katılımcıların bölüm memnuniyeti düzeyleri ile okul ortamındaki güven durumları arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılaşma olduğu anlaşılmaktadır [F (2-837) =9,447 p<,01]. Bu bulgu bölüm memnuniyeti faktörünün katılımcıların okul ortamındaki güven toplam puanlarında farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Bölüm memnuniyet düzeylerindeki farklılaşmanın, okul ortamındaki güven faktörüyle ilişkisi tablo 10'da ele alınmıştır.

Tablo 10. Okul Ortamındaki Güven ile Bölüm Memnuniyet Düzeyinin Karşılaştırma Sonuçları

	Bölüm Memnuniyeti	**N**	**Ort.**	**Std. Deviation**	***p.**
Okulumdaki arkadaşlarla aramızda karşılıklı güven vardır	Evet	509	3,7398[a]	,93565	,001
	Hayır	94	3,3298[b]	1,23904	
	Kısmen	237	3,4852[b]	1,05203	
	Toplam	840	3,6202	1,01705	

**ANOVA testine göre anlamlılık düzeyi; a,b: Gruplar arası farklılığı gösterir (Tukey Testi)*

Tablo 10'daki verilere bakıldığında, bölüm memnuniyeti bakımından okul ortamındaki güven faktörleri arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılaşma bulunduğu görülmektedir [F (2-837) =9,447 p<,01]. Burada farklılaşma ikili kategori halinde meydana gelmiştir. Okuduğu bölümden memnun olanlar en yüksek ortalama puanı (3,73) ile bir grubu temsil ederken, bölümden memnun olmayanlar (3,32) ve kısmen memnun olanlar (3,48) en düşük eğilim puanlarıyla diğer grubu temsil etmektedirler. Başka bir ifadeyle, okuldaki arkadaşları ile aralarında güven olduğu noktasında okudukları bölümden memnun olanlar memnun olmayanlardan daha yüksek puan almışlardır.

Tablo 11. Bölüm Memnuniyetinin Fakültede Görüşlerini Özgürce İfade Edebilme Durumuna Göre Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Kareler Toplamı	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**Sig.**
Gruplar Arası	59,516	2	29,758	19,669	,001
Gruplar İçi	1273,874	842	1,513		
Toplam	1333,389	844			

Tablo 11'deki bulgular incelendiğinde, katılımcıların bölüm memnuniyet düzeyleri ile fakültede görüşlerini özgürce ifade edebilme faktörü arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılaşma olduğu anlaşılmaktadır [F (2-842) =19,669 p<,01]. Bu bulgu, bölüm memnuniyet faktörünün katılımcıların fakültede görüşlerini özgürce ifade edebilme toplam puanlarında farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Bölüm memnuniyet düzeylerindeki farklılaşmanın, fakültede görüşlerini özgürce ifade edebilme faktörüyle ilişkisi tablo 12'de ele alınmıştır.

Tablo 12. Fakültede Görüşlerini Özgürce İfade Edebilme ile Bölüm Memnuniyet Düzeyinin Karşılaştırma Sonuçları

	Bölüm Memnuniyeti	**N**	**Ort.**	**Std. Deviation**	***p.**
Fakültede görüşlerimi özgürce ifade edebilirim	Evet	510	3,3902[a]	1,17384	,001
	Hayır	95	2,6105[c]	1,44616	
	Kısmen	240	3,0167[b]	1,25417	
	Toplam	845	3,1964	1,25692	

**ANOVA testine göre anlamlılık düzeyi; a,b,c: Gruplar arası farklılığı gösterir (Tukey Testi)*

Tablo 12 incelendiğinde, bölüm memnuniyeti bakımından fakültede görüşlerini özgürce ifade edebilme faktörü arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir [F (2-842) =19,669 p<,01]. Burada farklılaşma, memnuniyet düzeylerine göre üç durumda meydana gelmektedir. Her memnuniyet düzeyi farklı bir grubu temsil etmektedir. Okuduğu bölümden memnun olanların fakültede görüşlerini özgürce ifade etme noktasında en yüksek ortalama (3,39) puanını aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, okuduğu bölümden memnun olmayanların ise fakültede görüşlerini özgürce ifade etme hususunda en düşük (2,61) ortalama puanına sahip olduğu gözlemlenmektedir. Okuduğu

bölümden kısmen memnun olanların ise her iki uç noktadaki puanların arasında bir puan (3,01) aldıkları görülmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Üniversite öğrencilerinin hayatlarında birçok sosyal ağları olmasına rağmen, öğrenciliklerinden dolayı sosyal ağlarının büyük bir kısmını okulları ve okulun sağladığı ortam oluşturmaktadır. Öğrencilerin okudukları bölümden memnun olma düzeyleri de onların okula aidiyet duygularının artmasında ya da düşmesinde etkili bir rol oynamaktadır. Genel anlamda üniversite öğrencilerinin bölüm tercihlerinde kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda tercih yaptıkları varsayımı göz önüne alındığında, öğrencilerin büyük bir kısmının okuduğu bölümden memnun olması beklenmekteydi. Fakat araştırmanın bulgularının beklentinin aksini ortaya koyduğu görülmektedir. Ayrıca memnuniyet düzeyinin %60'larda seyretmesinin, üzerinde düşünülmesi ve çareler üretilmesi gereken konular arasında yer aldığını düşünmekteyiz. Bunun için, öğrencilerin memnuniyet düzeylerinin neden düşük çıktığını araştırmak ve bunun sonucunda öğrencilerin motivasyonlarını artırmak üniversite gençliği ve ülke için faydalı olacaktır.

Kız öğrencilerdeki bölüm memnuniyeti düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olmasının, kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla sosyal ağlarından biri olan okula daha fazla aidiyet duygusuna sahip olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bununla birlikte, kendisini okuluna ait hissedenlerin oranının, katılımcıların yarısına tekabül etmesinin beklenmeyen sonuçlar arasında yer aldığı ve bu oranın düşük olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte, öğrencilerin okullarındaki arkadaşlarıyla aralarında karşılıklı güven bulunmadığını ifade edenler ve bu konuda kararsız olanların toplam oranları (%36) bir sosyal ağda bulunan bireyler için olumsuz yönde yüksek olarak kabul edilebilir. Okula aidiyet hissini zayıflatan başka bir unsur olarak okul ortamında arkadaşlarıyla karşılıklı güven noktasında bir sorunun olması da sayılabilir. Bununla birlikte, aidiyet hissinin bir başka ifadesi olan kişinin bulunduğu toplumda kendini yalnız hissetmemesi bağlamındaki sosyal sermayelerinin katılımcılarımızın yarısından fazlasında olumlu yönde seyrettiği görülmektedir.

Araştırma bulgularına göre okuduğu bölümden memnun olan katılımcıların, fakültede görüşlerini daha özgürce ifade ettiğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, ifade özgürlüğünün en üst seviyede olması gereken eğitim kurumları olan üniversitelerde öğrencinin kendisini ifade etmesi açısından özgür hissetmeme oranının, örneklem grubumuz kapsamında %29,2 seviyesinde çıkmasının yüksek bir oran olduğu söylenebilir. Bu konuda, öğrencilerin neden böyle düşündükleri, kendilerini ifade etme noktasında özgür hissetmemelerinin sebepleri üzerinde çalışmaların yapılmasının üniversite gençliği üzerinde olumlu etkileri olacağını ifade edebiliriz.

Sonuç olarak, bölüm memnuniyet düzeyi bakımından okula aidiyet, okul ortamındaki karşılıklı güven ve görüşlerini özgürce ifade edebilme durumlarında benzer sonuçların

ortaya çıktığı gözlenmiştir. Yani, bölümünden memnun olanların, aidiyet, güven ve okulda kendisini ifade etme notasında en yüksek ortalama puanı aldıkları görülmüştür. Bunu sırasıyla, kısmen memnun olanlar ve ~~memnun~~ olmayanlar takip etmektedir. Araştırma bulguları genel olarak ele alındığında, İlahiyat Fakülteleri öğrencilerinin okuduğu bölümden memnun olma düzeylerinin okula aidiyet hissetme, arkadaşlarıyla aralarındaki güven duygusu ve okulda düşüncelerini özgürce ifade edebilme durumları üzerinde etkili bir faktör olduğu gözlenmiştir. Bu etki göz önüne alınarak, öğrencilerin sosyal sermayenin alt boyutları arasında yer alan memnuniyet ve aidiyet düzeylerini artırmak için aidiyet ve bölüm memnuniyet düzeylerini artırıcı programların düzenlenmesinin faydalı olacağını düşünmekteyiz. Bu şekilde, öğrencilerin hem bölüm memnuniyet düzeylerinde bir artış olacağı hem de okul ortamlarına bakışlarında olumlu yönde ilerleme kaydedileceği ifade edilebilir. Bunun da öğrencilerin sosyal sermayelerine katkıda bulunacağını düşünmekteyiz.

Kaynakça

Adler, P. S., & Kwon, S.-W. (2000). Social capital: The good, the bad, and the ugly. Içinde E. L. Lesser (Ed.), *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications* (ss. 89-115). Boston: Butterworth-Heinemann.

Allen, K.-A., & Kern, M. L. (2017). *School belonging in adolescents*. İnternet Ortamı: http://link.springer.com/10.1007/978-981-10-5996-4.

Awaworyi Churchill, S., & Mishra, V. (2017). Trust, social networks and subjective wellbeing in China. *Social Indicators Research*, *132*(1), 313-339.

Bakan, U. (2014). *Bireysel farklılıkların sosyal sermaye oluşumuna etkisi: Facebook ve Linkedin kullanıcıları üzerine karşılaştırmalı bir analiz* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Barker, J. D. (2012). Social capital, homeless young people and the family. *Journal of Youth Studies*, *15*(6), 730-743.

Butler, R., & Muir, K. (2017). Young people's education biographies: family relationships, social capital and belonging. *Journal of Youth Studies*, *20*(3), 316-331.

Cohen, D., & Prusak, L. (2001). *In Good company: how social capital makes organizations Work*. USA: Harvard Business School Press.

Ekinci, A. (2010). *Okullarda sosyal sermaye*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Field, J. (2005). *Social capital and lifelong learning*. Bristol: Policy Press.

Field, J. (2008). *Sosyal sermaye* (2. bs; B. Bilgen & B. Şen, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Flap, H. (2004). Creation and returns of social capital: a new research program. İçinde H. Flap & B. Völker (Ed.), *Creation and Returns of Social Capital* (ss. 2-17). London ; New York: Routledge.

Fukuyama, F. (2001). Social capital, civil society and development. *Third World Quarterly*, *22*(1), 7-20.

Giddens, A., & Sutton, P. W. (2014). *Essential concepts in sociology*. Cambridge: Policy Press.

Grootaert, C., & Bastelaer, T. van (Ed.). (2002). *The Role of social capital in development: an empirical assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.

Harpham, T. (2008). The Measurement of community social capital through surveys. İçinde I. Kawachi, S. V. Subramanian, & D. Kim (Ed.), *Social Capital and Health* (ss. 51-62). New York ; London: Springer.

Hechter, M., & Opp, K.-D. (2001). What have we learned about the emergence of social norms? İçinde M. Hechter & K.-D. Opp (Ed.), *Social Norms* (ss. 394-415). New York: Russell Sage Foundation.

Herreros, F. (2004). *The Problem of forming social capital: why trust?* Houndmills, Balsingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan.

Huang, J., Maassen van den Brink, H., & Groot, W. (2009). A Meta-analysis of the effect of education on social capital. *Economics of Education Review*, *28*(4), 454-464.

Iyer, S., Kitson, M., & Toh, B. (2005). Social capital, economic growth and regional development. *Regional Studies*, *39*(8), 1015-1040.

Jiang, H., & Carroll, J. M. (2009). Social capital, social network and identity bonds: a reconceptualization. *Proceedings of the Fourth International Conference on Communities and Technologies*, 51–60. University Park, Pennsylvania, USA: ACM.

Johnston, R., & Kay, F. (2007). Introduction. İçinde R. Johnston & F. Kay (Ed.), *Social Capital, Diversity, and the Welfare State* (ss. 1-13). Vancouver: UBC Press.

Karadağ, E., & Yücel, C. (2016). *Türkiye üniversite memnuniyet araştırması*. İnternet ortamı: http://rgdoi.net/10.13140/RG.2.2.13111.11683.

Krishna, A., & Uphoff, N. (2002). Mapping and measuring social capital through assessment of collective action to conserve and develop watersheds in Rajasthan, India. İçinde C. Grootaert & T. van Bastelaer (Ed.), *The Role of Social Capital in Development: An Empirical Assessment* (ss. 85-124). Cambridge: Cambridge University Press.

Lancee, B. (2012). *Immigrant performance in the labour market: bonding and bridging Social Capital*. İnternet ortamı: http://www.jstor.org/stable/j.ctt45kd4j.6

Lin, N., Cook, K. S., & Burt, R. S. (Ed.). (2001). *Social capital: theory and research*. New York: Aldine de Gruyter.

Macionis, J. J. (2012). *Sociology* (14th ed). Boston: Pearson.

Macionis, J. J., & Plummer, K. (2008). *Sociology: A global ıntroduction* (4 edition). Harlow, England: Pearson Prentice Hall.

Naralan, A., & Kaleli, S. S. (2012). Üniversite öğrencilerinin üniversiteden beklentileri ve bölüm memnuniyeti araştırması: Atatürk üniversitesi örneği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *4*(1), 1-11.

Offe, C., & Fuchs, S. (2004). A Decline of social capital: The German case. İçinde R. D. Putnam (Ed.), *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society* (1 edition, ss. 189-243). Oxford: Oxford University Press.

Ramos-Pinto, P. (2006). Social capital as a capacity for collective action. İçinde R. Edwards, J. Franklin, & J. Holland (Ed.), *Assessing social capital: Concept, policy and practice* (ss. 53-69). Newcastle: Cambridge Scholars.

Sato, Y. (2013). Social capital. *Sociopedia*, 1-10.

Tokas, S. (2016). Education and social capital. *Learning Community*, *7*(3), 257-265.

Tsang, K.-K. (2009). The Concept of social sapital. *Education Journal*, *37*(1-2), 119-136.

Westlund, H. (2014). Social capital and governance for efficient water management. İçinde K. Kobayashi, I. Syabri, & I. R. D. Ari (Ed.), *Community Based Water Management and Social Capital* (ss. 59-68). London: IWA Publishing.